

УДК 37.011.3-051:17.022.1

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.71-2.24>**Л. В. Куземко**

ORCID: 0000-0003-3070-6322

кандидатка педагогічних наук,

доцентка кафедри педагогіки та психології
Київського університету імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПЕДАГОГА ЯК СКЛАДНИК ЙОГО ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядається процес формування позитивного іміджу педагога в процесі професійної підготовки. Розкрито сутність поняття «імідж педагога» як складника особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця. Визначено, що позитивний професійний імідж педагога характеризується індивідуальним стилем і успіхом у професійно педагогічній діяльності й поєднує сформованість внутрішніх особистісно-професійних характеристик та їх зовнішні прояви під час виконання трудових функцій. Здійснено науковий пошук дієвих підходів щодо формування позитивного іміджу педагога в студентів педагогічних спеціальностей. З'ясовано, що позитивний імідж педагога формується задовго до початку виконання трудових функцій і має здійснюватися в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Наведено результати емпіричного дослідження готовності студентів спеціальностей «Дошкільна освіта» і «Початкова освіта» до формування позитивного іміджу педагога як складника особистісно-професійного розвитку. Виокремлено педагогічні умови успішного формування позитивного іміджу педагога в процесі навчальної та позанавчальної діяльності студентів у закладі вищої освіти, до яких зараховано: розвиток у студентів мотивації та особистісно-професійної спрямованості на створення власного позитивного іміджу педагога; забезпечення змісту освітнього процесу закладу вищої освіти задачами формування позитивного професійного іміджу майбутніх педагогів, що передбачає ґрунтовні і системні знання про сутність і структуру педагогічного іміджу та способи його побудови, розвитку і корекції; активізація пізнавальної діяльності студентів, яка передбачає активність у процесі оволодіння навичками самопізнання, самовдосконалення та проєктування позитивного іміджу педагога.

Розкрито досвід реалізації визначених педагогічних умов та представлено зміст роботи «Майстерні молодого педагога» як форми організації позанавчальної роботи студентів.

Ключові слова: імідж педагога, особистісно-професійний розвиток педагога, позитивний імідж, професійний імідж, професійна підготовка педагога.

Постановка проблеми. Нині в нашій країні професія педагога не користується особливою популярністю серед молоді, яка стоїть перед вибором фаху. А повага учнів до вчителя є вибірковою, адже діти поважають лише конкретних учителів як особистостей, а не педагогів загалом. Батьки дітей, особливо це стосується закладів дошкільної освіти (ЗДО), теж не завжди з повагою ставляться до праці педагога. Пояснення цієї ситуації можуть бути різні: це матеріальна і соціальна незахищеність педагога, а іноді вплив на суспільну свідомість не завжди позитивного прикладу окремих працівників закладів освіти. Отже, формування позитивного іміджу педагога набуває нині особливого значення, і не можна обійти стороною особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців, який здійснюють заклади вищої освіти (далі – ЗВО).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність формування у здобувачів вищої освіти не лише професійних компетентностей, а й здатностей до самоорганізації і саморозвитку

підтверджується численними дослідженнями та нормативними документами в галузі вищої освіти. Отже, позитивний імідж педагога формується задовго до професійної діяльності, і його варто розглядати як складник особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця. За визначенням О. Венгловської, особистісно-професійний розвиток педагога – це «процес, що спрямований на формування особистісних та професійних якостей, здатності та готовності до розвитку й саморозвитку задля продукування нових ідей, способів діяльності на основі здобутих знань і вироблення власної траєкторії професійного вивіщення» [1, с. 77].

Результати теоретичного пошуку засвідчили, що різні аспекти іміджу педагога були предметом вивчення низки науковців, а саме: проблема психології іміджу (О. Володарська, П. Гуревич, А. Панасюк, О. Ковальова), особливості педагогічного іміджу (Н. Гузій, А. Калюжний, А. Кононенко, Н. Прус), формування іміджу вихователів ЗДО (М. Апраксіна, Н. Гавриш, Л. Загородня,

Т. Марєєва, С. Тітаренко) та ін. Проблема особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога розкрита в наукових розвідках К. Абульханова-Славської, Л. Митіної, В. Моляко, Б. Федоришина та ін. Згаданими вище та іншими науковцями доведена необхідність формування здатностей до самопізнання та самовдосконалення, які визначають професійний розвиток і саморозвиток особистості. Однак, на нашу думку, в наукових працях мало уваги приділено іміджу педагога як складника його особистісно-професійного розвитку та змісту роботи щодо його формування в студентів педагогічних спеціальностей в ЗВО.

Метою статті є висвітлення результатів наукового пошуку щодо формування позитивного іміджу педагога в процесі особистісно-професійного розвитку студентів педагогічних спеціальностей у закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Трактують науковцями поняття іміджу має спільні ознаки – це образ, який формується в масовій свідомості та відображає якість суб'єкта в процесі його діяльності [2, с. 33; 3, с. 35; 4, с. 6]. Дослівний переклад слова «image» пов'язаний із візуальною стороною об'єкта, що виступає носієм іміджу і буквально трактується як його зовнішній вигляд, а також із внутрішнім наповненням, що створює певний образ-уявлення, і може розглядатися як його репутація [6, с. 216]. Отже, імідж є індивідуалізованим, залежить від внутрішніх і зовнішніх проявів об'єкта, для його формування необхідне проведення низки дій для підкорення цільової аудиторії. Незважаючи на розмаїття визначень означеного феномена, науковці сходяться на тому, що імідж виникає тоді, коли його об'єкт стає публічним, тобто коли є суб'єкти його безпосереднього або опосередкованого сприйняття. Зазначають учені й основний парадокс іміджу, котрий полягає в тому, що незалежно від того, намагається його носій справити певне враження на аудиторію чи ні, він все одно його справляє [3].

Професійний імідж досить часто ототожнюється науковцями з його структурними компонентами – зовнішнім виглядом, майстерністю вербального і невербального спілкування, стилем поведінки, вмінням створювати відповідне середовище навколо себе. Крім того, до них додають життєві установки, моральні та особистісні якості людини, її вихованість та освіченість, професійність і майстерність, котрі накладають відбиток на означені вище компоненти. При цьому дослідники А. Калюжний, О. Ковальова, А. Кононенко, Т. Марєєва та ін. зазначають, що всі складники іміджу існують не ізольовано один від одного, а знаходяться в єдності та взаємодії, впливаючи один на одного. Згадані науковці визначають імідж педагога як цілеспрямоване створення візуально-аудіального образу, який дає змогу найбільш

вигідно й привабливо проявитися найкращим особистісно-діловим якостям фахівця, та визначають його складники:

- зовнішній вигляд (не лише вміння правильно одягатися, але й здатність демонструвати свій розум, професійні навички і здібності, виявляти любов до дітей і турботу про них);

- внутрішній образ (культура педагога, його установки, погляди, характер, емоційне ставлення до дійсності) та професійно педагогічне спілкування.

На основі проведеного дослідження змістової характеристики позитивного професійного іміджу педагога можемо запропонувати уточнене визначення: «позитивний професійний імідж педагога характеризується індивідуальним стилем і успіхом у професійно педагогічній діяльності й поєднує в собі сформованість внутрішніх особистісно професійних характеристик та їх зовнішні прояви під час виконання трудових функцій».

З'ясовано структуру професійного іміджу педагога зі складниками: візуальний, аудіальний, внутрішній і професійний, які поділено на три взємопов'язані сфери. До внутрішньої належать педагогічна спрямованість, особистісно-професійні якості, здоров'я (психічне, психологічне, соціальне, духовне). Професійну сферу характеризують компетентність, якість праці, досвід, самовдосконалення, репутація. І до зовнішньої (аудіальної, візуальної) належать зовнішній вигляд, техніка мовлення, комунікативні якості мовлення, ораторське мистецтво, предметне середовище, невербальні засоби спілкування [5].

Для з'ясування обізнаності студентів педагогічних спеціальностей у питаннях позитивного іміджу педагога нами проведено емпіричне дослідження, яке виконувалося в межах магістерської роботи А. Кононенко, магістрантки Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка. У дослідженні взяли участь студенти першого курсу спеціальностей «Дошкільна освіта» і «Початкова освіта».

Аналіз результатів опитування, яке розроблялося і проводилося за допомогою Google Форм, уможливив з'ясування обізнаності першокурсників щодо формування позитивного іміджу педагога, ставлень та розуміння важливості його формування на цьому етапі навчання. Наведемо кілька прикладів за результатами проведеного дослідження.

На прохання вибрати із запропонованого переліку найбільш прийнятне визначення педагогічного іміджу 52% студентів відповіли, що це візуальна привабливість особи, самопрезентація, конструювання людиною свого образу для інших, 28% – що це сукупність внутрішніх якостей і зовнішньої поведінки педагога, що носій цього іміджу є втіленням тих ідеальних якостей, які вони хотіли

б мати; 20% респондентів відповіли, що це поєднання багатьох компонентів: одяг і макіяж, колір обличчя, доглянута шкіра, укладене волосся та ін., але визначальним фактором є одяг.

Отже, студенти мають уявлення про те, що імідж педагога – це результат індивідуальної діяльності, й розуміють, що не останню роль відіграє самопрезентація та привабливість у спілкуванні. Однак більшість респондентів надають перевагу зовнішньому прояву педагогічного іміджу. Наше припущення підтвердилося відповідями на таке запитання «Оберіть характеристики, які, на Вашу думку, входять до структури позитивного іміджу педагога?». Узагальнені результати для наочності представлені в гістограмі (рис. 1).

Відповіді студентів засвідчують важливість таких складників позитивного іміджу педагога, як вміння гарно говорити, зовнішній вигляд і манера поведінки. Одним із найважливіших складників, який вибрали 83,3% респондентів, є професійний і життєвий досвід. Цей вибір студентів зрозумілий, хоча аналіз педагогічної практики не завжди

підтверджує висловлену респондентами думку. Тішить розуміння першокурсниками ваги професійної підготовки для формування позитивного іміджу в майбутній педагогічній діяльності. Щодо визначення мети формування власного позитивного педагогічного іміджу, то відповіді студентів засвідчили глибоке усвідомлення важливості досліджуваної проблеми (рис. 2).

За результатами опитування можемо зробити висновок, що студенти орієнтуються в термінології та мають певне розуміння поняття «професійний імідж педагога». Позитивним є те, що більшість опитуваних надає великого значення навчання в закладі вищої освіти для формування позитивного професійного іміджу (70,8%). Однак багато респондентів віддають перевагу лише зовнішнім ознакам у професійному іміджі, тоді як це насамперед особистісно-професійні якості та вміння.

У процесі з'ясування сутності поняття іміджу педагога для нас є авторитетною думка дослідниці Т. Марєєвої, яка зазначає, що він формується сам собою, стихійно, у процесі взаємодії з дітьми,

Рис. 1. Відповіді на запитання «Виберіть характеристики, які, на Вашу думку, входять у структуру позитивного іміджу педагога?»

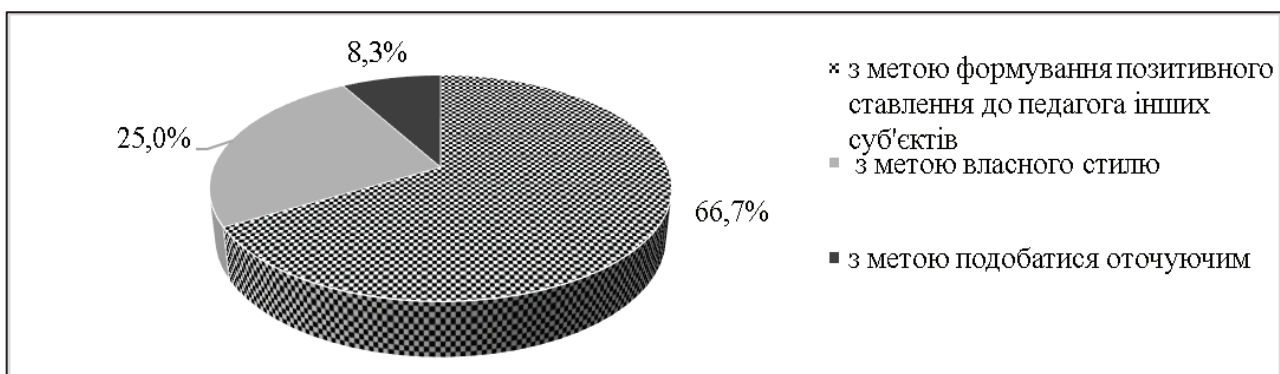

Рис. 2. Відповіді на запитання: «З якою метою, на Вашу думку, створюється педагогічний імідж?»

їхніми батьками, вихователями або ж цілеспрямовано. При цьому полюс іміджу вихователя може бути як позитивним, так і негативним [5]. Отже, позитивний професійний імідж педагога формується у процесі педагогічної діяльності, однак особистісно-професійні характеристики (цінності, якості, вміння й навички, здатності до самопізнання і саморозвитку тощо) розвиваються під час навчання у ЗВО. Це припущення підтверджують праці А. Калюжного, який визначив найбільш важливі елементи побудови педагогічного іміджу: створення іміджу є тільки доповненням, а не заміною педагогічної діяльності; необхідно звертатися до формування педагогічного іміджу задовго до початку педагогічної діяльності; обов'язково необхідні експерти зі сторони [2, с. 35].

Аналіз вище наведених досліджень дав змогу виділити такі педагогічні умови формування позитивного іміджу педагога в процесі професійної підготовки:

- розвиток у студентів мотивації та особистісно-професійної спрямованості на створення власного позитивного іміджу педагога;

- забезпечення змісту освітнього процесу ЗВО задачами формування позитивного професійного іміджу майбутніх педагогів, що передбачає ґрунтовні і системні знання про сутність і структуру педагогічного іміджу та способи його побудови, розвитку і корекції;

- активізація пізнавальної діяльності студентів, яка передбачає активність у процесі оволодіння навичками самопізнання, самовдосконалення та проектування позитивного іміджу педагога.

Професійна підготовка студентів спеціальностей 012 «Дошкільна освіта» та 013 «Початкова освіта» першого (бакалаврського) освітнього рівня здійснюється під час навчальної і позанавчальної діяльності в закладі вищої освіти. У процесі навчальної діяльності студенти опановують навчальні дисципліни, які своєю чергою формують професійні й особистісні якості, вміння та здатності вирішувати освітні завдання в майбутній професійній діяльності. Позанавчальна діяльність у ЗВО є особливою формою організації вільного часу студентської молоді. Вона, на відміну від навчальної роботи, характеризується позанормативністю й індивідуальним характером.

Отже, позанавчальну діяльність розглядаємо як необхідну складову частину цілісного освітнього процесу ЗВО, тому що вона містить різні заходи навчального і виховного характеру. Ми розглядаємо позанавчальну діяльність як систему взаємопов'язаної діяльності суб'єктів освітнього процесу, що є невід'ємною складовою частиною особистісно-професійної підготовки і здійснюється поза розкладом навчальних занять із метою створення умов для особистісного розвитку студентів і їх самореалізації. Зважаючи на те, що

позитивний імідж більшою мірою залежить від готовності та прагнення майбутнього педагога до його формування, вважаємо доцільною організацію позанавчальної діяльності студентів у формі педагогічної майстерні.

Для реалізації поставлених завдань та визначених педагогічних умов нами розроблено проєкт «Майстерні молодого педагога» для студентів спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта» першого (бакалаврського) освітнього рівня вищої освіти. Мета майстерні – активізація усвідомленого ставлення майбутніх педагогів до необхідності створення власного позитивного іміджу у вибраній професії та формування здатностей до самопізнання та особистісно-професійного самовдосконалення.

Напрями діяльності майстерні:

- організація тренінгів, майстер-класів, лекторіїв, диспутів із метою формування усвідомленого ставлення до необхідності особистісно-професійного самовдосконалення для створення позитивного іміджу в майбутній педагогічній діяльності;

- формування умінь самопрезентації, позитивної самооцінки та оцінки інших;

- розвиток здатностей до психологічної адаптації в освітньому та соціокультурному середовищах, педагогічної взаємодії та умінь злагоджено працювати в команді.

Впродовж навчального року в майстерні проведено зі студентами низку тематичних зустрічей, серед яких майстер-класи: «Сучасний педагог очима дітей», «Імідж педагога – полюс плюс», «Я в системі професійного та особистісного спілкування», «Самовдосконалення сьогодні – успіх завтра» та ін.

Висновки і пропозиції. Результати повторного опитування першокурсників засвідчили, що формування позитивного іміджу педагога не має відбуватися стихійно і відповідна організація освітнього процесу ЗВО створює сприятливі умови для цього. Отримані знання та вміння надалі допоможуть студентам якісно створювати власний професійний імідж, презентувати себе як професіонала своєї справи, впливатимуть на здорову конкуренцію на ринку праці та освітніх послуг.

Список використаної літератури:

1. Венгловська О. Особистісно-професійний розвиток майбутнього фахівця засобами пошукової діяльності. *Вісник Польсько-української науково-дослідницької лабораторії психодидактики імені Я. Коменського*. 2017. Ч. 1. С. 77–79.
2. Калюжный А.А. Психология формирования имиджа учителя. Москва : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. 222 с.
3. Ковальова О.О. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу у майбутніх педагогів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Одеса, 2007. 340 с.

4. Кононенко А.О. Психологічні складові індивідуального іміджу сучасного педагога : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Одеса, 2003. 20 с.
5. Мареева Т. Позитивний професійний імідж майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу: актуальність та перспективи наукових досліджень. URL: <https://ird.npu.edu.ua/files/mareeva.pdf> (дата звернення: 21.05.2020).
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

Kuzemko L. Formation of the teacher image as a component of his personal and professional development

In this article considered formation process of positive image of the teacher in the process of professional training. Revealed essence of the concept "teacher image" as a component of personal and professional development of the future specialist. Determined, that positive professional teacher image characterized by individual style and success in professional pedagogical activity and combines formation of personal and professional characteristics and their external manifestations while performing work functions. Done scientific search of effective approaches regarding the formation of positive teacher image in students of pedagogical specialties. Found out, that positive teacher image begins forming long time before starting of work functions and must be implemented in the educational process of higher education.

Presented results of an empirical study of the readiness of students of specialties "Pre-school education" and "Primary education" for formation positive teacher image as a component of personal and professional development. Singled out pedagogical conditions of successful formation of positive teacher image in the process of educational and extracurricular activities of students in higher education institution. Which include: development of students motivation, personal and professional focus on creating own positive teacher image; providing content of educational process of higher education institution tasks of formation of positive professional image of future teachers, that provide thorough and systematic knowledge about essence and structure of pedagogical image and ways of its construction, development and correction; activation of students cognitive activity, which provides activity in the process of formation own image, mastering the skills of self-knowledge, self-improvement and projection of positive teacher image. Revealed experience of realization certain pedagogical conditions and presented the content of the work "Workshops of a young teacher".

Key words: *image of teacher, personal and professional development of a teacher, positive image, professional image, professional training of teacher.*